

RESTAURATORI ROMÂNI: ARHITECTUL ȘTEFAN BALȘ (1902 – 1994)

FIȘA MONUMENT RESTAURAT

Denumire: Cetatea Neamțului

Localizare: Târgu Neamț, strada Cetății nr. 1 județul Neamț.

Cod LMI 2015: NT-II-m-A-10707

Scurt istoric

Din datele istorice și în urma cercetărilor arheologice Cetatea Neamțului se dovedește a fi fost ridicată în timpul domniei lui Petru Mușat (1375 – 1381) fiind pentru prima oară atestată documentar în 1395. Inițial cetatea a avut un nucleu central – Fortul Mușatin ridicat pe un pinten de deal ce asigura o apărare naturală pe trei laturi și avea o formă dreptunghiulară cu turnuri de colț interioare, ziduri groase de cca 3m și înalte de cca 15m. În a doua jumătate a secolului al XV-lea odată cu dezvoltarea tehnicii militare și folosirea intensă a armelor de foc s-a simțit nevoia adaptării fortificației la noile condiții – se amplifică cetatea în zonele de nord și nord-est printr-o nouă incintă cu bastioane largi rotunde și se supraînalță fortul central cu 6-7m. Tot în timpul lui Ștefan cel Mare se amenajează un nou șanț de apărare mai adânc și mai larg și se ridică podul de acces sprijinit pe 11 piloni masivi din zidărie de piatră, modificându-se sistemul de intrare.

După perioada Ștefan cel Mare au urmat o serie de reparații, incendieri (la ordinul Înaltei Porți), refaceri, transformarea în mănăstire (în vremea lui Ieremia Movilă) culminând cu abandonul (din ordinul turcilor) către sfârșitul secolului XVII, în perioadele următoare devenind sursă de aprovizionare cu piatră pentru localnici.

Reprezentând alături de Cetatea de Scaun a Sucevei fortificațiile cel mai bine păstrate din Moldova, exemple ale concepției strategice de la sfârșitul secolului XIV și al sistemului unitar de apărare desăvârșit în vremea lui Ștefan cel Mare, Cetatea Neamțului a fost mai mereu în atenția cercetătorilor.

Lucrări de degajare și cunoaștere propriu zisă a cetății au început în 1939 prin grija Comisiunii Monumentelor Istorice sub conducerea cercetătorilor ieșeni I. Minea, N. Grigoraș, Gh. Cojoc, continuând în 1940 și 1942 sub conducerea lui D. Constantinescu. Lucrări de degajare și cercetare au fost executate și între anii 1953 – 1954 descrise în rapoartele de săpătură și în studiile lui N. Constantinescu (SCIN 1960, 1963). Ultimele cercetări au fost făcute chiar în

timpul lucrărilor de restaurare ce urmează a fi descrise, de către arhg. Gh. I. Cantacuzino.

Restaurare – etapa Ștefan Balș

Direcția Monumentelor Istorice a demarat în perioada 1968 – 1972 importante lucrări de consolidare – restaurare ale cetății, lucrări conduse de către arhitectul Ștefan Balș.

La prezentarea proiectului de consolidare – restaurare în ședința Comisiei de Avizare a DMI a fost adoptată varianta de „conservare sub formă de ruină romantică”, prin acest concept urmărindu-se următoarele:

- Menținerea și consolidare monumentului în stare de ruină, fără reconstituirea părților dispărute.
- Lucrări noi socotite necesare vizității în bune condiții a cetății, acestea fiind tratate modern.

În timpul lucrărilor de execuție conduse de către arh. Ștefan Balș, au fost descoperite numeroase elemente noi, interesante ce nu puteau fi remarcate în faza de proiectare așa cum ar fi forma și alcătuirea crenelurilor turnurilor incintei – largi în partea dinspre deal, destinate bombardelor și înguste spre prăpastie, destinate pușcașilor individuali.

Descoperirea sub dărâmături a părții inferioare a curtinei de nord-est cu bastioanele sale rotunde pe o înălțime de 7m într-o stare perfectă de conservare a permis reîntregirea întregii zone. S – a constatat pe parcursul lucrărilor că această curtină cu bastioane rotunde avea creneluri ca niște ferestre înguste semicirculare la partea superioară alcătuite fiind din blocuri mari de piatră de talie înglobate în zidărie.

În vederea fluidizării circuitului de vizitare au fost introduse elemente noi, în special legături pe verticală, care au fost toate tratate modern.

Pilele podului de acces au fost refăcute pe amplasamentul lor, cu vechiul material recuperat dintre dărâmături. La suprastructură însă, în lipsa oricăror indicii s-a folosit o structură modernă cu grinzi din beton armat precomprimat, cu podină și balustradă din dulapi din lemn de stejar natur.

Pentru facilitarea accesului vizitatorilor la zone interesante ale ansamblului dar aflate la niveluri diferite au fost proiectate și executate scări din beton armat, metal sau lemn tratate modern. În scopul atragerii turiștilor a fost lăsat liber corpul de sud, sub formă de terasă cu o superbă vedere panoramică spre vale, către dealurile și satele din apropiere și munții din depărtare.

Din documentația elaborată și executată de DMI asupra lucrărilor de restaurare din perioada 1968 – 1972 conduse de către arh. Ștefan Balș (

documentație păstrată incomplet, lipsind atașamentele și documentația de șantier), rezultă că au fost realizate următoarele mari categorii de intervenții:

1. La zidurile de incintă, cu grosimi apreciabile până la cca. 3m s-au executat lucrări de închidere a spărturilor, țesere a fisurilor pe interior și exterior, injectări parțial, și anume:

- lucrări de plombare pe adâncimi între 0,25-0,45m a suprafețelor și punctelor distruse, lucrări de rostuire a întregii suprafețe a fațadelor cu excepția zonelor în care s-a hotărât păstrarea degradărilor de suprafață a pietrelor (în special la gresia verde de Pipirig), căutându-se păstrarea a cât mai mult din substanța monumentului.
- lucrări de protejare a coronamentului zidurilor și de redare a unei imagini coerente și expresive a fațadelor prin supraînălțări și reîntregiri pe anumite zone.
- refacerea contraforturilor exterioare prin completări de zidărie, plombări, copertine de protecție din piatră.
- refacerea și reconstituirea porților de intrare/poarta veche mușatină, poarta mare ,, Ștefan,,

2. La clădirile și incinta interioară a fortului, restaurate la nivel de „ruină romantică,,

fără reconstituiri, s-au realizat în principal:

- consolidarea și completarea zidurilor încăperilor turnurilor de colț și corpurilor de clădire dintre ele pe diferite niveluri.
- marcarea, inclusiv refacerea parțială a ruinelor nivelurilor inferioare ale corpurilor de clădire – nașteri și amprente de bolți, lăcașuri ale încastrării capetelor grinzilor planșeelor de lemn în pereți, refacerea parțială a unor planșee peste subsolul capelei (corp Est), planșeul terasă de deasupra lapidariului (corp Sud), cel de deasupra gârliciului pivniței și o cămară adiacentă (corp Vest).
- refacerea și/sau marcarea golurilor de uși, ferestre, scări interioare, merloane și creneluri.
- scări exterioare de acces, de factură modernă, către turnul de nord-est, la capela paraclis din corpul de Est și la terasa belvedere de pe Sud, precum și la turnul de Sud-Est.

După aproape 40 de ani de la această exemplară restaurare, datorită condițiilor de climă ale țării noastre ca și altor factori, la Cetatea Neamțului au apărut numeroase degradări atât la elementele de construcție autentice (cele vechi) cât și la cele nou restaurate ceea ce a determinat proprietarul și beneficiarul de folosință să înceapă noi lucrări.

Având în vedere posibilitatea lăsată deschisă de către arh. Ștefan Balș și ținând seama de datele pe care le oferea monumentul, Institutul Național al Monumentelor Istorice a început în 2004 lucrări de proiectare (arh. Corneliu

Constantin) și apoi de execuție prin care se propun, pe baze științifice și urmând preceptele de restaurare – reintegrarea și recuperarea volumetrică a unor spații de pe laturile est ca și a celor patru turnuri de colț, aceasta realizându-se prin refacerea zidurilor, planșeelor și bolților precum și reconstituirea unor goluri.

Documentar foto:

1. Cetatea Neamțului înainte de restaurare, 1954, foto Șt. Butak, fototeca I.N.P.
2. Cetatea Neamțului în timpul restaurării, incintă latura est, 1968, foto Șt. Balș, fototeca I.N.P.
3. Cetatea Neamțului în timpul restaurării, incintă turn sud-est, 1968, foto Șt. Balș, fototeca I.N.P.
4. Cetatea Neamțului în timpul restaurării, incintă latura vest, 1968, foto Șt. Balș, fototeca I.N.P.
5. Cetatea Neamțului după restaurare, vedere dinspre nord-est, 1973, foto S. Machedon, fototeca I.N.P.

Bibliografie (pentru restaurarea Balș)

Șt. Balș, *Restaurarea Cetății Neamțului*, Buletinul Monumentelor Istorice nr. 2 /1971

Arhiva DMI fond CMI dosare nr. 3419-3420 și nr. 9445-9452.

Autor: arh. Corneliu Constantin

DOCUMENTAR FOTO

1. Cetatea Neamțului – autor Șt. Butak iulie 1954.

2. Incinta latura est – autor Șt. Balș 1968.

3. Incintă turn sud-est – autor Șt. Balș 1968

4. Incintă latura vest – autor Șt. Balș 1968

5. Vedere dinspre nord-est – autor S. Machedon 1973.